

Op elke leeftijd een eigen verhaal?

Leeftijdskennmerken in relatie tot verhalen

Op elke leeftijd een eigen verhaal?

Inspiratiedag V-LINK 16-10-10, Annemieke van der Veen

Ontwikkeling van mensen

- Cognitief
- Moreel
- Sociaal-emotioneel

Wanneer kan een verhaal eigen worden?

Als het bij je past. En daar valt ook onder dat het qua ontwikkeling bij je past.

Kinderen en pubers ontwikkelen zich razendsnel. Er zijn stadia aan te wijzen, zowel op cognitief, moreel als sociaal-emotioneel vlak (zie schema)

leeftijd	Piaget	Kohlberg	Erikson	Fowler
0	sensomotorisch		Vertrouwen-wantrouwen	Ongedifferentieerd geloof
1			Autonomie-schaamte	
2	Pre-operationeel	Pre-conventioneel: gehoorzaamheid		Intuitief-projectief
3			Initiatief-schuld	
4				
5				
6			IJver-inferioriteit	
7	Concreet-operationeel	Pre-conventioneel: eigenbelang		
8				Mythisch-letterlijk
9				
10				
11			Identiteit-rolverwarring	
12	Formeel-operationeel	Conventioneel: conformiteit		
13				Synthetisch-conventioneel
14				
15				
16				
17				
18+ volwassen		Conventioneel: law-and-order	Intimiteit-Isolatie (18-34)	Individueel-reflectief (25-40)
Volwassen		Postconventioneel: mensenrechten	Generativiteit-stagnatie (35-60)	Conjunctief
volwassen		Postconventioneel: universele ethiek	Ego-integriteit-wanhoop (60+)	Universaliserend

Verhalen

- Steeds realistischer
- Formeel-operationeel denken nodig voor niet-letterlijk begrijpen van verhalen

Kleuters (4-7 jaar)

- Veel fantasie, weinig werkelijkheid
- Concreet: denken via zintuiglijke ervaringen
- Herhaling
- Leven zich nog niet in in ander
- Max. 5 minuten

Wat betekent dat voor verhalen?

Er is een ontwikkeling binnen het denken naar steeds realistischer denken, wat steeds meer met de werkelijkheid overeenkomt. Daarna en daarnaast leren kinderen steeds abstracter te denken (formeel-operationeel denken).

Formeel operationeel denken wordt gezien als nodig voor het niet-letterlijk begrijpen van verhalen, de symbolische laag van verhalen. Dat wil zeggen dat symbolen door kinderen met moeite begrepen worden, wat niet wil zeggen dat jonge kinderen symbolen niet kunnen beleven. Ook kunnen kinderen wel aanvoelen dat een symbool *lijkt* op het gesymboliseerde.

Kleuters (4-7 jaar)

Kleuters hebben een grote fantasie. Fantasie en werkelijkheid lopen door elkaar, ontbrekende kennis wordt ingevuld met fantasie en gevoelens. Het kind heeft geen idee over tijd of afstand en weinig begrip van de werkelijkheid.

Alles kan, niets is onmogelijk. De inhoud van de verhalen gaat niet alleen over de dagelijkse dingen, maar ook over fantasiewerelden. Sprookjes beantwoorden goed aan de fantasiewereld van kleuters. In sprookjes gaat het meestal over goed en kwaad, groot en klein, sterk en zwak, lief en stout. Door de karakters zo ongenueanceerd neer te zetten, kunnen kinderen zich goed met de sprookjesfiguren identificeren.

De denkontwikkeling in deze fase vindt plaats op basis van zintuiglijke ervaringen. Voor kleuters zijn prentenboeken heel belangrijk. Andere middelen om een verhaal concreet te maken zijn: dingen en platen te laten zien (prentenboeken, vertelplaten, maar ook handpoppen en vingerpopjes), geluiden te laten horen (dingen benoemen, liedjes zingen, rijmpjes aan laten vullen, geluiden maken bij een verhaal), dingen te laten voelen (bijvoorbeeld veel en weinig, hoog en laag, maar je kunt ook denken aan tekenen, kleien en verven)

Kleuters houden van herhaling, een paar keer hetzelfde verhaal is geen probleem.

In deze fase zijn kinderen in eerste instantie niet gevoelig voor de inhoud, maar voor de sfeer en beleving. Moeilijke begrippen en beeldspraak begrijpen ze nog niet. Ze vatten alles letterlijk op.

De kinderen doen allerlei ervaringskennis op. Ze ontdekken hun 'ik', maar kunnen zich nog niet inleven in een ander. Kinderen in deze fase zijn sterk op zichzelf gericht. Ze denken dat iedereen de wereld ziet, zoals zij die zelf zien. Op deze leeftijd hebben de kinderen een korte spanningsboog. Het kind kan niet zo lang stilzitten en aandacht voor iets opbrengen. Zorg dus voor afwisseling van rust en beweging. Vertel niet langer dan vijf minuten.

Jonge schoolkind (7-10 jaar)

- Wil presteren
- Weinig diepgang in gevoelens
- Denken groeit (onthouden)
- Minder concreet door toegenomen ervaring
- Tijd, afstand, historisch besef nog te moeilijk
- Max. 10 minuten

Jonge schoolkind (7-10 jaar)

Het kind wil op alle domeinen presteren. Ook bijvoorbeeld op lichamelijk vlak, waardoor stilzitten erg lastig is.

De gevoelens van lagere schoolkinderen vertonen vaak weinig diepgang.

Doordat het kind zich (meestal) zo goed voelt, kan het zich moeilijk inleven in het leed van een ander.

De schoolleeftijd is een optimale leertijd omdat het denken groeit. Kinderen hebben een sterk mechanisch geheugen, ze kunnen enorm goed dingen memoriseren. Bovendien beschikken ze over een sterk voorstellingsvermogen. Kinderen zien en beleven vroegere gebeurtenissen opnieuw in hun verbeelding met alle details (geuren, kleuren, geluiden, smaak,...)

Er is geen behoefte meer aan herhaling van verhalen, maar meer aan variatie. In deze fase is het denken nog steeds heel concreet, al gaan de kinderen wel steeds meer logisch denken. Hun fantasie krijgt minder greep op hun wereld. Het kind hoeft niet alles meer te zien, voelen, horen, ervaren, omdat het geheugen al behoorlijk is ontwikkeld. Het begrip van de kinderen over wat wel

en wat niet kan breekt door. Langzamerhand komt de interesse voor het waargebeurde verhaal. Het begrijpen van tijd en afstand, historisch besef, is nog te hoog gegrepen. Aan de hand van duidelijke regels ontstaat wel een begrip van goed en kwaad. Kinderen in deze leeftijd kunnen verbanden leggen tussen verschillende dingen. Aan de hand van concrete ervaringen van het kind kun je goed dingen uitleggen.

In deze fase leren kinderen zich ook meer te verplaatsen in de belevingswereld van anderen. Samen doen wordt belangrijk, bijvoorbeeld samen een puzzel, poster of een hoorspel maken.

Kinderen in deze leeftijd hebben nog steeds veel behoefte aan beweging. Tien minuten is het maximum voor het luisteren naar een verhaal.

Oudere schoolkind (10-12 jaar)

- Gaat theoretisch denken (tijdsbesef, samenhang)
- Ontdekken de wereld (heldenverhalen, ontdekkingsreizen)
- Ook emoties en ervaringen van anderen

Oudere schoolkind (10-12 jaar)

Bij het grotere schoolkind komt het theoretisch denken tot ontwikkeling. Het kind wil inzicht in de gebeurtenissen. "Hoe zijn de natuurverschijnselen te verklaren?"

De prestatiedrang van oudere schoolkinderen is nog sterk, nu willen ze zich in de eerste plaats laten gelden tegenover hun leeftijdsgenoten.

Op deze leeftijd ontdekken kinderen de wereld. Meestal hebben ze grote belangstelling voor heldenverhalen, ontdekkingsreizen. Kinderen in deze leeftijd hebben niet alleen interesse in de feiten, maar ook in persoonlijke opvattingen en ervaringen van anderen. Kinderen kunnen nu hun emoties goed verwoorden en delen met anderen. Ze leren karakterverschillen accepteren, kunnen ruzies voorkomen en helpen oplossen. Vaak zijn ze erg behulpzaam en meelevend.

Het is niet meer genoeg om verhalen te vertellen, ook de reden waarom dingen gebeuren wordt belangrijk. Het oudere schoolkind wil alles begrijpen. Dat past niet alleen bij het willen ontdekken, het kind kan ook meer aan: het heeft besef van tijd en afstand, ziet verbanden en samenhang, begrijpt beeldspraak al een beetje. Gevoel voor recht en onrecht ontwikkelt zich sterk.

In deze fase kunnen ze al behoorlijk lang luisteren naar een verhaal.

Pubers (12+)

- Lichamelijke veranderingen
- Denkvermogen groeit enorm: filosoferen, kritisch
- Peergroep belangrijk (-er dan volwassenen)
- Zoeken naar eigen identiteit

Pubers (12+)

De tijd van enorme lichamelijke veranderingen, maar ook het denkvermogen groeit duizelingwekkend: adolescenten beginnen te filosoferen, ze stellen alles in vraag, ze worden superkritisch en dat kan voor onprettige confrontaties zorgen. Jongeren maken zich los van hun ouders en verkiezen het gezelschap van hun vrienden (de peergroep), aan wie ze zich gaan spiegelen en bij wie ze willen horen.

Verhalen van volwassenen voor pubers werken niet, maar wel leven ze zich graag in in leeftijdsgenoten. Ook onderling kunnen verhalen leven.

De adolescentie is immers het startschot voor de zoektocht naar de eigen identiteit. Wie ben ik? Wie wil ik zijn? Hoe kom ik over? Daarom gaat de jongere steeds meer zelf beslissingen willen nemen zoals het bepalen van het tijdstip om te gaan slapen, het inrichten van de kamer, de keuze van kleding, ... Ook gewichtiger vragen (studies, relaties, godsdienst, ...) zijn vaak oorzaak van meningsverschillen tussen de jongere en de ouders.

Zes blinde mannen en een olifant

Bij wijze van voorbeeld: het verhaal van de blinde mannen en de olifant. Zoals ik het vertel (overgenomen uit Baukje Offringa (2000) *Groeien als een boom*, Meinema, Delft, p.136-137) zijn het er vier, maar in het 'oorspronkelijke' gedicht van John Godfrey Saxe waren het er zes.

Er was eens een koning die tegen een dienaar zei: 'Verzamel vier mannen die vanaf hun geboorte blind zijn en laat hun een olifant zien.' De dienaar deed

wat hem opgedragen was en bracht de blinden om de beurt bij de olifant. De eerste bij de slurf, de tweede bij zijn oor, de derde bij een poot en de vierde bij de staart. Hij zei: 'Zo ziet een olifant er uit.'
 De blinden betastten met hun handen het lichaamsdeel van de olifant waarbij ze stonden. Daarna liet de koning de blinden bij zich komen en vroeg: 'Hebben jullie de olifant gezien?'
 'Ja, Majesteit', zeiden ze, 'we hebben de olifant gezien.'
 'Zeg mij dan, hoe ziet een olifant eruit?'
 De eerste blinde, die bij de slurf had gestaan, antwoordde: 'Een olifant is lang en kronkelend als een slang.'
 'Nee, zo is een olifant niet,' zei de tweede, die het oor had betast. 'Een olifant is breed en ruig als een tapijt.'
 'Wat een onzin!', riep de derde, die bij een poot had gestaan. 'Een olifant is groot en rond als een pilaar!'
 'Jullie weten er niets van!', schreeuwde de vierde blinde, die de staart had gevoeld. 'Een olifant is als een bezem!'
 Ieder dacht dat de hele olifant was zoals hij zelf had gevoeld.

Verhalen begrijpen

- Kleuter: letterlijk, concreet
- Schoolkind: letterlijk, maar minder concreet
- Puber: abstracte betekenis

- Dit verhaal kan in verschillende ontwikkelingsstadia op een verschillende manier begrepen worden:
- (kleuters) letterlijk, concreet: plaatje nodig
  - (jonge schoolkind): niet meer perse plaatje nodig, ze begrijpen de grap, symbolische betekenis valt al wat uit te leggen (dat de blinden elk maar een deel zien, maar dat de olifant dat alles tegelijk en meer is)
  - (puber) kunnen de abstracte betekenis begrijpen, dat verhalen (over een olifant, maar ook over bijvoorbeeld God) allemaal een deel van de werkelijkheid beschrijven, maar geen het geheel.

Het begrip van de verschillende lagen in het verhaal wordt a.h.w. opgebouwd als een bruidstaart: steeds een laagje meer.

Maar: altijd lekker!

Maar: de taart kan in elke laag goed smaken!